

Соціологія

*Укладач – доцент кафедри філософії, історії та філософії, к. пед. н.,
Колодій О. С.*

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Соціологія» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки ЗВО СВО «Бакалавр» спеціальності 073 «Менеджмент».

Предметом вивчення навчальної дисципліни «Соціологія» є теоретичні концепції соціології, практичні навички проведення соціологічних досліджень з актуальних проблем сучасного життя людини в суспільстві.

Міждисциплінарні зв'язки: предмет та зміст навчальної дисципліни «Соціологія» тісно пов'язаний з такими дисциплінами, як «Філософія», «Політологія», «Економічна теорія», «Теорія держави і права», «Історія України», «Психологія», «Релігієзнавство».

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни «Соціологія» є ознайомлення студентів із основами соціології як науки, формування у майбутніх фахівців (бакалаврів) системи знань з питань сучасної соціальної системи суспільства; виховання грамотної особистості, здатної орієнтуватися в сучасних соціальних явищах і подіях;

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни є формування у студентів соціологічного світогляду щодо розкриття соціальних явищ і процесів, що пронизують соціальні взаємодії людей у різних вимірах суспільного життя та повсякденності; розвинути вміння послуговуватися категоріальним апаратом соціології, її методами дослідження, а також теоретичними та концептуальними напрацюваннями.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної (освітньо-наукової) програми у здобувачів вищої освіти має бути сформовані наступні елементи компетентності:

знання: основні теоретичні положення, важливі вузлові проблеми усіх тем програми; визначення фундаментальних соціологічних категорій, законів, принципів та рівнів соціологічного знання, добре орієнтуватися в першоджерелах та основній сучасній соціологічній літературі;

вміння: синтезувати набуті знання із фахових та гуманітарних дисциплін у цілісне світосприйняття; застосовувати набуті знання при аналізі реалій сучасного суспільного буття; формувати власну позицію щодо актуальних проблем сьогодення.

способи мислення: практичний (емпіричний) і теоретичний, професійний (як єдність практичного і теоретичного мислення), абстрактний (словесно-логічний), наочно-дійовий, наочно-образний;

професійні, світоглядні і громадянські якості: розуміння причинно-наслідкових зв'язків розвитку суспільства, уміння використовувати їх в професійній і соціальній діяльності; почуття власної гідності, внутрішньої свободи особистості, дисциплінованості, повага й довіра до інших громадян і до державної влади; здатність виконувати свої професійні обов'язки в гармонійному поєднанні патріотичних, національних та інтернаціональних почуттів;

морально-етичні цінності: гуманність, відповідальність, цілеспрямованість, справедливість, емпатійність, дотримання етичних норм в суспільстві.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 90 годин - 3 кредити ЄКТС.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Тема 1. Соціологія як наука про суспільство.

Соціально-культурні і наукові передумови виникнення соціології як науки. Місце соціології в системі суспільствознавства, її зв'язок з іншими гуманітарними науками.

Об'єкт і предмет соціології. Специфіка соціологічного аналізу соціальних явищ. Принципи комплексності, системності, детермінізму, історизму, редукції, діяльності в соціологічному знанні. Категорії та закони соціології.

Система соціологічних знань та її елементи. Системна єдність соціології як науки і плюралізм її теоретичних напрямків. Загальні, спеціальні і галузеві соціологічні теорії. Мікросоціологія і мікросоціологія. Фундаментальні та прикладні дослідження соціології. Теоретична і емпірична соціологія. Місце соціології в системі гуманітарних наук: соціологія і філософія, соціологія та історія, соціологія і політологія, соціологія та економічна теорія. Емпіричні соціологічні дослідження. Фундаментальні і прикладні дослідження.

Загальна характеристика методу соціології різні соціологічні підходи в аналізі фактів, явищ, процесів суспільного життя. Метод соціологічного аналізу. Історичний метод. Соціально-генетичний метод.

Основні функції соціології як науки: теоретико-пізнавальна, пояснювальна, інструментальна, світоглядна, описова, прогностична, управлінська, соціотворча, інформаційна тощо. Соціологія і проблеми управління суспільством. Значення соціології для розв'язання соціально-економічних і політичних проблем модернізації українського суспільства

Тема 2. Виникнення і становлення соціології як самостійної науки.

Основні етапи розвитку соціологічного знання (протосоціологічний, академічний, сучасний). Протосоціологічні вчення від Стародавніх часів до початку ХІХ. Соціальні теорії ХVІІ-ХVІІІ ст. (теорії природного права, суспільного договору, суспільного процесу тощо). Ідея нової науки про суспільство А. Сен-Сімона. Позитивізм О. Конта і початок академічної історії соціології. Соціологічна система О. Конта та її вплив на подальший розвиток соціології. Органістична теорія суспільства Г. Спенсера (суспільство як саморегулююча система). Соціал-дарвіністський, расово-антропологічний та географічний напрямки в соціології. Соціологія марксизму про економічні детермінанти історичного розвитку суспільства.

Психологічний напрямок у соціології ХІХ століття та його вплив на розвиток соціології. Г. Зіммель - засновник формальної соціології. М.Вебер ідея "розуміючої соціології". Теорія соціальної дії М.Вебера. Концепція "соціологізму" Е.Дюркгейма, поняття соціального факту. В. Парето і теорія "циркуляції еліт". Концепції поділу суспільства В. Парето, Ф. Ніцше, Ортеги-І-Гассета.

Особливості розвитку соціології у ХХ столітті Розвиток соціологічної теорії і емпіричних досліджень у США. Символічний інтеракціоналізм Дж. Міда, теорія соціального обміну Дж. Хоманса. Чикагська соціологічна школа, її дослідження проблем соціальної екології, соціології міста, девіантної поведінки. Розвиток соціології у ХХ ст.

Теорія соціальних змін в структурно-функціональній соціології Т. Парсонса, Р. Мертона про соціальну структуру та аномію. Теорії соціального конфлікту. Основні ідеї неофункціоналізму (Дж. Алексанер, Дж. Тьорнер). Етнометодологія Б. Гідденса і його теорія структурації. Теорії технократії. Теорії індустріального та постіндустріального суспільства. Постмодерністські ідеї в соціології.

Основні тенденції розвитку соціології на сучасному етапі. Формування емпіричної соціології. Сучасний етап у розвитку зарубіжної соціології. Основні соціологічні парадигми.

Тема 3. Суспільство як система.

Поняття суспільства. Суспільство і природа. Головні ознаки суспільства та його структурні елементи.

Еволюція уявлень про суспільство як соціальну систему: поняття суспільства в античному світі, в соціально-філософській думці XVI-XVII ст., системно-механістичні та системно-органістичні підходи до аналізу суспільства (О.Конт, Г.Спенсер, Е.Дюркгейм, Ф.Тьоніс, В.Парето та ін.). Трактування суспільства в марксистській соціологічній концепції. Сучасні соціологічні трактування суспільства.

Поняття суспільного життя. Біологічні, географічні, демографічні, економічні, соціокультурні засади суспільного життя.

Поняття соціальних та соціетальних систем. Класифікація соціетальних систем. Генетичний та структурний підходи до аналізу соціетальних систем. Історичні типи суспільства: традиційне, індустріальне, модерне суспільство. Глобальні процеси сучасного суспільного розвитку: урбанізація, економічна та політична модернізація, інформаційна революція, взаємодія та взаємовплив культур. Соціальні аспекти проблем роззброєння, захисту здоров'я людини, захисту навколишнього середовища, захисту прав і свобод людини тощо. Перехідний стан сучасного українського суспільства. Модернізаційні, трансформаційні процеси в Україні. Соціологічний аналіз соціально-економічних та політичних реформ в Україні.

Тема 4. Соціальна структура суспільства.

Поняття соціальної структури суспільства. Поняття соціальної спільності. Типологія соціальних спільнот. Основні елементи соціальної структури: соціальні групи, соціальні інститути, соціальні організації, особистість.

Соціальна стратифікація як центральне поняття при аналізі соціального. Соціальні групи як страти. Види соціальної стратифікації, методологічні підходи до розуміння соціальної стратифікації. Причини соціальної нерівності.

Поняття соціальної мобільності, типи соціальної мобільності. Проблема маргінальності соціальних утворень. Соціальна стратифікація та соціальна мобільність як процеси відтворення і розвитку соціальної структури суспільства.

Тема 5. Особистість у системі соціальних зв'язків.

Поняття особистості в соціології. Основні ознаки особистості. Співвідношення понять людина, особистість, індивід, індивідуальність. Основні теоретичні концепції особистості. Соціальний статус та соціальні ролі особистості. Потреби, інтереси, цінності, ціннісні орієнтації як елементи духовної структури особистості. Співвідношення особистих та суспільних інтересів. Ціннісні орієнтації індивіда.

Соціалізація індивіда та її основні етапи. Структура процесу соціалізації: адаптація, інтеріоризація та формування особистісних якостей. Основні чинники та канали соціалізації особистості. Поняття ресоціалізації.

Особистість як суб'єкт суспільних відносин. Соціальна активність особистості: критерії, показники. Види та рівні соціальної активності.

Тема 6. Методика та техніка соціологічних досліджень.

Методологія і методи соціологічного дослідження. Програмування та організація соціологічного дослідження. Основні етапи і процедури соціологічного дослідження. Програма як виклад і обґрунтування методологічних, методичних, процедурних основ дослідження. Основні елементи програми і зв'язок між ними.

Методологічний розділ програми. Формулювання проблеми дослідження. Визначення предмета і об'єкта дослідження. Визначення мети та завдань дослідження. Уточнення і інтерпретація понять. Формулювання гіпотез у соціологічному дослідженні. Види гіпотез. Процедурний розділ програми. Стратегічний план дослідження. Основні

нормативні вимоги до організації соціологічного дослідження. Етапи дослідження: підготовчий, оперативний, підсумковий. Особливості організації теоретико-прикладного дослідження. Основні вимоги до звітності про результати дослідження. Структура звіту. Статистичне оформлення та форми подання емпіричних даних. Висновки та рекомендації.

Вибірка і вибіркоче дослідження. Опитування, спостереження та аналіз документів у соціологічному дослідженні. Опитування як метод збору соціологічної інформації.

Специфіка анкетування у соціологічному дослідженні. Типи питань і особливості їх використання. Особливості інтерв'ю у соціологічному дослідженні. Логіка питань і психологія респондента, мова інтерв'ю.

Загальна характеристика соціологічного спостереження. Особливості спостереження у соціології. Види спостереження їх переваги і недоліки.

Аналіз документів. Місце аналізу документів серед інших методів збору інформації. Поняття документа в соціології. Документ як джерело соціологічної інформації. Класифікація документів. Види документів у практиці державної влади. Характеристика основних видів документів. Основні методи обробки соціологічної інформації. Підготовка первинної соціологічної інформації до обробки. Редагування і кодування завдання аналізу даних у одержаної інформації усунення помилок. Застосування методів статистики при обробці і аналізі даних. Статистичні таблиці. Графічне зображення статистичних даних. Кореляційний аналіз.

Аналіз даних як один із етапів соціологічного дослідження. Мета і соціологічному дослідженні. Основні етапи процесу аналізу даних. Методи опису даних соціологічного дослідження. Послідовність дій при аналізі даних у соціологічному дослідженні.

Тема 7. Соціологія сім'ї.

Шлюб і сім'я як об'єкт соціологічного дослідження. Сім'я як соціальний інститут та соціальна група. Структура сім'ї і їх життєві цикли.

Функції сім'ї як соціального інституту. Планування сім'ї. Студентська сім'я. Молодіжна сім'я.

Кохання, чоловіча гідність, жіноча гідність.

Типологія сімей. Сім'я та відтворення населення. Сімейні відносини та демографічна політика. Міграційні процеси. Урбанізація. Демографічна політика в Україні.

Тема 8. Соціологія молоді.

Молодь як специфічна соціально-демографічна група. Процес інтеграції молоді в суспільні структури. Молодіжна субкультура як фактор соціалізації особистості. Девіантна поведінка та її соціальна корекція.

Тема 9. Соціологія конфлікту.

Історичні та методологічні основи соціології конфлікту. Виникнення та основні етапи розвитку соціології конфлікту. Предмет і метод соціології конфлікту. Природа, динаміка та механізми виникнення соціального конфлікту. Поняття, причини, мотивація, функції та структура, стадії соціального конфлікту. Типологія і класифікація конфліктів, методи їх вирішення і попередження. Управління соціальним конфліктом. Принципи та методи, структурні методи управління конфліктом. Профілактика конфліктів, управління поведінкою особистості з метою запобігання конфліктам.

Тема 10. Економічна соціологія.

Економічна і соціальна сфери суспільства. Розвиток економіки як самоорганізуючого й підлеглого управлінню процесу. Об'єкт і завдання, система категорій та методів економічної соціології. Соціальний механізм регулювання економіки, його соціологічна сутність. Функції соціального механізму регулювання економіки.

Завдання соціології у регулюванні процесу розвитку економіки. Методи управління економікою та її суб'єктами. Розвиток уявлень про суб'єкти економічного життя. Ринок як регулятор економіки, його суспільна природа. Соціологічні аспекти ринкового регулювання. Етапи розвитку ринкових відносин. Взаємовідношення державного й ринкового регулювання в економіці.

Людський чинник як суб'єкт економічного життя. Піднесення його ролі в ринкових умовах.

Тема 11. Соціологія політики

Соціологія політики про взаємодію соціальних цінностей, політичних інститутів, громади. Політична влада та політичний вплив у суспільстві. Соціологія політичних партій, громадських об'єднань та рухів, соціологія представницьких інститутів держави.

Політична культура та політична ідеологія, політична поведінка. Міжнародні політичні відносини.

Тема 12. Соціологія культури

Поняття культури та її визначення. Соціологічний підхід до вивчення культури та його специфіка. Методологічні засади соціологічного аналізу культури. Основні сфери прояву людської культури та рівні її соціологічного дослідження.

Предмет та об'єкт соціології культури, її структура та функції. Центральні категорії соціології культури: система цінностей і норм, санкції, соціокультурні зразки поведінки (обряди, звичаї, традиції), соціокультурні уявлення, мова.

Культура суспільства. Культура і особистість. Динаміка культурних процесів у соціальних спільнотах і колективах. Загальнолюдська культура, субкультура, контркультура. Народна, елітарна, масова культура. Соціальні функції культури.

Традиції соціокультурного мислення в Україні. Основні напрямки соціологічних і культурологічних досліджень українських вчених. Нова соціокультурна реальність посттоталітарного суспільства та розвиток національної культури.

Тема 13. Соціологія праці та управління

Основні етапи розвитку соціологічного знання про економічну сферу. Теорія економічного лібералізму А. Сміта та її соціальні аспекти. Праці Д. Рікардо і Т. Мальтуса, їх соціальне забарвлення. Значення теорії К. Маркса для емпіричного дослідження економічних процесів і для становлення соціології. «Економічна людина» як абстракція економічної теорії та елемент трудових ресурсів. Аналіз взаємодії економічної та соціальної сфер у працях М. Туган-Барановського і М. Ковалевського. Місце теорії управління у концепціях постіндустріального та інформаційного суспільств.

Предмет соціології праці та управління та його складові: праця, суб'єкти праці, соціальні інститути у сферах праці та управління, соціально-трудова відносина. Людський фактор праці. Відношення до праці як наслідок взаємодії соціальних факторів. Об'єктивні показники ставлення до праці. Мотивація та задоволення працею як суб'єктивні фактори управління та менеджменту. Відчуження як форма відношення до праці. Проблема зайнятості населення у сучасному суспільстві. Поняття менеджменту.

Дослідження ставлення населення України до напрямів і норм економічних перетворень, шляхів виходу з економічної кризи та інше.

3. Рекомендована література

Основна

1. Захарченко Н. Історія соціології (від Античності до початку ХХст.) : [Навч. посіб.] / Н. Захарченко, О. Погорілий, – К. : Либідь, 1993. – 336 с.
2. Брегеда А.Ю. “Соціологія”: [Навч. посіб.] / А. Брегеда, А. Бовтрук, Г. Дворецька та ін. – К. : “КНЕУ”, 1999. – 124 с.
3. Піча В.М. Соціологія: Загальний курс : [Навч. посіб.] / В. Піча – К. : Каравела, 2000. – 248 с.
4. Погорілий О. Біля витоків української соціології / Погорілий О. // Розбудова держави. – 1997. – №2. – С. 21-25.
5. Примуш М. В. Загальна соціологія [Текст] : Навч. посібник / М.В. Примуш. - К. : Професіонал, 2004. - 590 с.
6. Ратушина Г. Соціологія (матеріали курсу лекцій) : [Навч. посіб.] / Г. Ратушина. – Тернопіль. : "АСТОН", 1999. – 148 с.
7. Ручка А.О. Курс історії теоретичної соціології : [Навч. посіб.] / А. Ручка, В. Танчер. – К. : Наукова думка, 1995. – 223 с.
8. Сірий Є. В. Соціологія: загальна теорія, історія розвитку, спеціальні та галузеві теорії : [Навч. посіб.] / Є. Сірий. – К. : Атіло, 2004. – 480 с.
9. Социология [Текст] : Наука об обществе / общ. ред.: В. П. Андрущенко, Н. И. Горлач. – Харьков : Рубикон, 1996. – 686 с.
10. Соціологія [Текст] : підручник / за ред. В.М. Пічі. – 2-е вид. стереотип. - Л. : Новий Світ – 2000, 2005. – 280 с.
11. Соціологія [Текст] : підручник для студентів вузів / за ред. В. Г. Городяненка. – 2-е вид., перероб. і доп. – К. : Академія, 2005. – 560 с.
12. Соціологія [Текст] : підручник для студентів вузів / за ред. В. Г. Городяненка. – 3-е вид., перероб. і доп. – К. : Академія, 2008. – 544 с.
13. Соціологія [Текст] : навчальний посібник. Змістовий модуль 1 / Т. В. Кушерець ; НДУ імені Миколи Гоголя. - Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2006. – 231 с.
14. Соціологія [Текст] : Навчальний посібник. Змістовий модуль 2. Ч. 1 / Т. В. Кушерець ; НДУ імені Миколи Гоголя. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2007. – 170 с.
15. Соціологія: терміни, поняття, персоналі [Текст] : Навчальний словник-довідник / За заг. ред. В.М. Пічі. – К. : Каравела; Львів. : "Новий світ – 2000", 2002. – 480 с.
16. Соціологічна думка України : [Навч. посіб.] / М. Захарченко. – К. : Заповіт, 1996. – 423 с.
17. Фролов С.С. Основы социологии: [Учеб. пособие] / С. Фролов. – М. : Юрист, 1997. – 344 с.
18. Шаповал М.Л. Загальна соціологія [Текст] / М. Шаповал – К. : Укр. центр духов. культури, 1996. – 367 с.
19. Юрій М. Ф. Соціологія [Текст] / М. Юрій. – К. : Кондор, 2007. – 288 с.
20. Якуба О.О. Соціологія : [Навч. посіб. для студ.] / О. Якуба. – Харків. : Константа, 1996. – 192 с.

Допоміжна

1. Антонов А. И. Социология семьи: [Учеб. пособие] / А. Антонов, В. Медков – М. : Изд-во МГУ: Изд-во Международного университета бизнеса и управления ("Братья Карич"), 1996. – 304 с.
2. Арсеєнко А. Глобалізація: соціальні зміни і наслідки напередодні ХХ століття / А. Арсеєнко // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 1999. – № 1. – С. 42-59.
3. Бурейчак Т. Соціологія маскуліності: [Навч. посіб.] / Тетяна Бурейчак. – Львів : «Магнолія», 2011. – 142 с.

4. Голенкова З. Становление гражданского общества и социальная стратификация / З. Голенкова, В. Виктюк, Ю. Гридчин // Социс. – 2006. – №6. – С. 13 - 16.
5. Давыдова Н.М. Материально-имущественные характеристики и качество жизни богатых и бедных / Н. Давыдова, Н. Седова // Социологические исследования. – 2004. - № 3. – С. 40-50.
6. Дорин А.В. Экономическая социология : [Учеб. пособие] / А. Дорин. – М. : Изд-во МГУ, 1997. – 254 с.
7. Комаров М.С. Введение в социологию: [Учебник] /М. Комаров – М. : Наука, 2004. – 134 с.
8. Лукашевич Н.П.. Введение в социологию [Текст] / Н. Лукашевич, Н. Туленков. – К. : МАУП, 1996. – 124 с.
9. Пригожин А.И. Современная социология организаций [Текст] / А. Пригожин. – М. : Интерпракс. 2005. – 156 с.
10. Радаев В.В. Экономическая социология. Курс лекций : [Учеб. пособ.] / В. Радаев. – М. : МГУ, 1997. – 186 с.
11. Радаев В.В. Экономическая социология. Курс лекций : [Учеб. пособ.] / В. Радаев. – М. : МГУ. 1997. – 223 с.
12. Танчер В. Соціологічна думка України на тлі світової соціології / В. Танчер // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 1998. – №1-2. – С. 18-26.
13. Танчер В. Українська соціологія сьогодні - нелегкий шлях до теорії / В. Танчер //Філософська і соціологічна думка. – 1993. – №11-12. – С. 77-87.
14. Українське суспільство на порозі третього тисячоліття [Текст]/ М. Шульга. – К. : ІС НАН України, 1999. – 337 с.
15. Устич С. І. Системне дослідження суспільства [Текст] / С. Устич. – Львів : Світ, 1992 – 135 с.
16. Ядов В.А. Размышления о предмете социологии / В. Ядов // Социологические исследования. – 1990. – №2. – С. 3-14.

Інформаційні ресурси

1. Брегеда А.Ю. “Соціологія”: [Навч. посіб.] / А. Брегеда , А. Бовтрук, Г. Дворецька та ін. – К. : “КНЕУ”, 1999. – 124 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: the-law.at.ua/load/inshi.
2. Соціологія [Текст] : підручник для студентів вузів / за ред. В. Г. Городяненка. – 3-е вид., перероб. і доп. – К. : Академія, 2008. – 544 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: chitalka.net.ua/zmist/150.htm.
3. Соціологія [Текст] : підручник / за ред. В.М. Пічі. – 2-е вид. стереотип. - Л. : Новий Світ – 2000, 2005. – 280 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: twirpx.com/file/512806
4. Примуш М. В. Загальна соціологія [Текст] : Навч. посібник / М.В. Примуш. - К. : Професіонал, 2004. – 590 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: nashaucheba.ru/v50289/примуш_м.в.
5. Сірий Є. В. Соціологія: загальна теорія, історія розвитку, спеціальні та галузеві теорії : [Навч. посіб.] / Є. Сірий. – К. : Атіло, 2004. – 480 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: twirpx.com/file/332215.